

A prišel je Spak, se smejal pod bremenom,
pobratil se s sabo, z ljudmi in z vremenom —
in, kot je bil majhen, je vendar obstal.

Malone vse strani so preprežene in premrežene s takovimi aforizmi, zlasti pa poglavje „Iz dnevnika“, ki vseblja tudi nekoliko stihov o družbeni bedi, o strojih, o lačni deci . . . žena hrani pod srcem mi novo skrivnost (28). Pride vojna — kri, potem vojna — glad, nato karakteristično megleni verzi o prostituciji. V narodnem duhu je spočeta tožna popevčica (25), redkoma ter izjemoma je vsejana kakšna naivna in šegava v Murnovem ali Kettejevem slogu.

Dobršen prostor zavzema odstavek „Ljubezen“ z razposajenimi gazelicami kakor jih poznamo pri pokojnem piscu zvočnih sonetov „Adriji“. Sledi jim poskus zanosne „visoke pesmi“; ena najbolj ljubkih in zdravih utegne biti (51):

Dva metuljčka — tvoji očki —	Čiri, čiri
biserni draguljci.	— v žitu se oglašá muren —
Smeh mladosti: v vročem zraku	ne za dva, za tri, za štiri
vabijo kraguljci.	ne za dva — za štiri, štiri!

Prijetni vtis se nam malce skali, ko naletimo na reminiscence iz Župančiča ali drugih, na pr. Mačice so šle na vrbinje (53). Pogojena se mi zdi večno sveža privlačnost obeh spolov:

O, žena, žena — glej, kako velika
mladosti moje moč kipi,
mene je strah strasti in krika
in lastne se bojim moči . . . (61).

632 Mnogokrat imaš občutek o bolehnem organizmu, odtod ona bojazen pred koncem lepote in ljubavi (55, 63). A vzlic osebni plahosti, zbeganosti, se moški pred družico vendar junači, jo bodri in sokoli (64) . . . Pri mladem možu pa je presenetljiv pojav ta obširni ciklus „Smrt“. Premišljevanje o gonobi in poginu v takem obsegu je tuje zdravim možganom, ki jih niso zmešali doktrinarski asketi. V pričujočem slučaju so razglabljanja očitno fizičnega izvora, ne toliko transcendentalnega. Neglede na to nas ne gane findesièclesko spogledovanje z belo ženo (69), nas malo prepriča „iskanje“ smrti (70); najbolj zadene v živo pač ona na str. 74, enako pozdrav materi zemlji, p. 71:

Zdrava, kraljica, devica in mati,
dala si luči medlečim očem,
dala moči si tem mojim rokam —
bodi v ljubezni mi zvesta,
zemlja, kipeča nevesta!

Albrehtova lirika se izliva večjidel v prostih verzih, še bolj svobodnih mimo Glaserjevih, obenem pa tudi bolj turobnih: „nočni tečaj“ njegove psihe je bolj razvit nego solnčni pól. Nedostatek nadpisov in številni beli listi ne štejejo ravno za napredek. Gladki in prosojni papir ni kdovekaj prikupljiv.

A. Debeljak.

Dragiša V. Vasić: Karakter i mentalitet jednog pokolenja. Štamparija „Karadžić“ u Novom Sadu. 1919. Cena 5 din.

Ta XVI + 192 strani obsegajoča knjiga je analiza, razlaga značaja srbskega naroda, oziroma njega sodobnega pokolenja. Analiza srbskega značaja,

in sicer kot — zagovor na mnoge nepravilne sodbe, ki jih je napisal znameniti francoski socijolog in psiholog Gustav Le-Bon v svojih zadnjih delih o Srbih.

Predvsem očita Vasić Le-Bonu, da piše o balkanskih narodih, ne da bi se potrudil, da jih natančneje in globlje spozna, dalje, da navaja kot zgled za svoje konstatacije slike in okrutnosti iz bolgarske zgodovine, presoja pa po njih kratkomalo tudi druge, tudi Srbe. O balkanskih narodih piše Le-Bon „Teh narodov se je civilizacija samo dotaknila; spremenila jih ni. Njihovi dedni značaji so nespremenljivi, ker so stabilizirani in jim gospodujejo verski predsodki in plemensko sovraštvo. Ta plemena se razlikujejo po verstvu, jeziku, aspiracijah in sovraštvu, ki je posebno globoko. Silovito sovraštvo, ki so ga mali balkanski narodi pokazali proti Turkom, je posledica stoletnega tlačanja in manifestiralo se je v besnem in divjem maščevanju tlačanih zoper tlačitelja. Ta podedovana strast zoper Turke je bila silovita, toda še silnejša pa je bila nad njimi samimi. Komaj osvobojeni od Turkov, se masakrirajo brez prizanašanja, stremeč, da se ojačijo z ropanjem in uničevanjem svojih sosedov . . . Turška sužnost je bila morda še njihovi mentaliteti najbolj prilagojen politični režim.“ — — „To, kar se imenujejo aspiracije vseh teh narodov, je edino želja polastiti se ozemlja svojih sosedov in jih masakrirati kolikor največ mogoče.“ Najbolj pa so užalili Srba naslednji stavki Le-Bona: „Nekateri narodi se razvijajo tako počasi, da se zdi, kakor da se ne morejo razvijati, da so zastali v razvoju. Taki so na primer Kitajci in Balkanci. Ti se ne razvijajo, ker so njihovi dedni značaji stabilizirani in jim gospodujejo določena čustva, kakor so verski predsodki ali plemensko sovraštvo, čustva, ki se le malo spreminjajo.“ To, kar so morda zaslužili Turki in Arnavti, da se trdi o njih, trdi Le-Bon o vseh balkanskih narodih, pripominja Vasić.

Boreč se proti navedenim in še nekaterim drugim sodbam in očitkom Le-Bona, premotriva Vasić, koliko so opravičene trditve tega francoskega psihologa. Pri teh razglabljanjih prihaja do naslednjih rezultatov:

Gonilna sila naše akcije zoper Turke ni bilo sovraštvo, strast, ki ni v instinktih srbskega plemena in njegovih tradicijah. Navdušenje ob priliki prve mobilizacije proti Turkom je bilo po eni strani veselje ob spremembi enoličnega vsakdanjega življenja, po drugi pa želja, da se nadaljuje delo junaških prednikov, ki so osvobodili domovino, da se osvobodijo še nesvobodni bratje. Da v Srbih ni bilo sovraštva zoper Turke, to izpričuje nešteto drobnih primerov iz vojske l. 1912, to izpričujejo tudi srbske narodne pesmi. Vsi inozemci, ki so se zares seznanili s srbskim ljudstvom, potrjujejo isto. Pa tudi Bolgarov ne sovraži srbsko ljudstvo. Priče tega so sami francoski zavezniki, ki so na solunski fronti videli prizore, kako sočutno so Srbi sprejemali bolgarske ranjence in ujetnike. Dokaz temu pa so tudi mnogi zapiski zavezniških, angleških in francoskih avtorjev, ki so od blizu spoznavali Srbe. Premotrivajoč zgodovino srbsko-bolgarskega medsebojnega razmerja, zaključuje Vasić: kakor so mistične iluzije zavedle nemški narod do vere, da mora vladati svetu, tako je tudi Bolgar veroval, da je od Boga izbran, da dominira Balkanu. Kakor je bil mir zapada nemogoč vsled bojne mentalitete posameznih narodov, tako je bil mir Balkana nemogoč pred vsem radi bojne mentalitete Bolgarov. Kakor je našel Srb glede junaštva v Bolgaru vrednega tekmeča, tako se v mentalnem pogledu ta dva naroda nista mogla razumeti. „Zakaj Bolgar, to je komita. Taktike komite se poslužuje v vseh življenjskih prilikah: komita v borbi, komita v

politiki, komita v znanosti, komita v privatnih odnošajih.“ Zato Vasić tako zameri Le-Bonu, ki daje vsem balkanskim narodom bolgarsko oceno, dasi je tako generalno mišljenje o balkanskih narodih, ki se med seboj tako globoko razlikujejo, popolnoma neupravičeno.

Nadalje razglablja Vasić o srbskem značaju, dokazujoč, da je napačna trditev, kakor da so Srbi bojevit, vojaški narod. Ravno tako je napačno naziranje, da je verstvo igralo najvažnejšo vlogo v srbskih narodnih akcijah. Nasprotno, Srbi niso posebno veren narod, in vsi, ki jih poznajo, povdarjajo njihovo izredno versko strpnost. Težkih verskih vojsk, kakor so divjale po ostali Evropi, srbska zgodovina ne pozna. Srbski heroizem pa je velika duševna moč in vztrajnost srbskega naroda; on je vztrajno trpel, uverjen, da je treba vztrajno trpeti.

Poleg navedenega premotriva Vasić srbski značaj in Le-Bonove sodbe še v mnogem drugem oziru. Na mnogih mestih pokaže ranljive točke tega francoskega avtorja, kažoč na primer različno mero, s katero meri dogodke pri zapadnih evropskih narodih in pri Srbih. Pred vsem pa mu zameri, da piše take pavšalne trditve o narodu, ki ga sploh ne pozna, ne da bi se potrudil, prepričati se iz prvega, iz pravega vira o dejanskem stanju.

Delu je vpleten tudi opis srbske zgodovine vojnih let, ali boljše zgodovina duševnega razpoloženja srbskega naroda v tej dobi, s sliko strašne katastrofe v Albaniji, ki pomeni „Veliki petek Srbov in Mont-Blanc njihovega trpljenja“. Strašna je slika iz januarja in februarja 1916, vkrcavanje srbske vojske za Krf, za „otok smrti“ pri Krfu.

Dasi kaže morda Vasićevo razglabljanje mestoma nekoliko preidilichen značaj, je vendarle v celoti realističen ugovor proti omalovaževanju, ki smo ga mali narodi deležni na zapadu ne le v političnem oziru, temveč kakor se vidi, tudi v znanstvenem svetu. Merijo in sodijo nas kakor zamorce v sredini Afrike; poti za razumevanje naše duše niso našli, ker je niso iskali. To kaže navedeni slučaj.

Anton Melik-Loboda.

D. S. Merežkovskij, Vječni suputnici. Preveo s ruskoga Iso Velika novič Prva knjiga. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske.

„Večni sopotniki“ — ta naslov daje avtor sekularnim kulturnim pokretom in njihovim oblikovateljem, genijalnim osebnostim svetovne literature in še posebej takim njih knjigam, kakršne imenuje Ruskin „večne knjige“ — obsegajo vrsto esejev, ki jih je Merežkovskij pisal in priobčeval v ruskih mesečnikih med leti 1888. in 1896. To je bilo takrat, ko mu je postala preozka forma njegovih verzov, v katerih je dotlej z dokaj majhnim uspehom poizkušal uvesti v rusko slovstvo takrat novo „dekadentsko“ in „simbolistično“ noto. S to knjigo je Merežkovskij prvič prodrl v Rusiji. Za mejo se je razglasilo njegovo ime pozneje po njegovi kulturno-zgodovinski leposlovni trilogiji in njegovi idejno vzporedni veliki monografiji o Dostojevskem in Tolstem. A bolj nego znana trilogija — „Julijan Odpadnik“, „Vstajenje bogov“ (Leonardo da Vinci), „Peter in Aleksej“ je za Merežkovskega, petrograjskega Rusa konca stoletja, človeka in literata značilna ta knjiga, ker je v nji obsežen že ves s svojim postankom, talentom in — programom . . .

Merežkovskij je dete ruskih osemdesetih let. „Jesenski dan“ jih imenuje sam, dobo, „ko se je v meglenem zraku, v mehki, blede svetlobi solнца razgrinjala po zemlji utrujenost, nežna žalost in pokoj, podoben spravi s smrtjo“ (esej